

Pálos Ödön, az «Erzsébet» szegényház igazgatója: *Budapest szegényügy ének vázlatja.*

Hölgyeim és Uraim!

Budapesten van egy ismeretlen szó: lokálpatriotizmus. Azaz nem egészen ismeretlen, mert a német kifejezést ismerik, csak nincs rá magyar szó. Megpróbálták lakóhely szeretetnek nevezni, de találó kifejezést a magyar nyelvben nem találtak. Ennek az az oka, hogy a budapestiek minden egyéssel jobban törődtek, mint Budapesttel. Nemrég azonban a polgármester elnöklete alatt alakult egy egyesület, amely meg akarja alapozni a lokálpatriotizmust. Mert erre szükség van. A budapesti ember kevésbé ismeri azt, ami Budapesten van, mint más, aki nem budapesti. Ez a szegényügynél is meg nyilvánul. A jó budapestiek ismerik jól a külföldi szegényügyet, de nem a budapestit. Jelen alkalommal a budapesti szegény ügy történetét és a budapesti szegényügyet akarom megvilágítani.

A középkori adatokból nem sokat ismerünk. Valószínű, hogy a tatárjárás előtt és a török hódítás idejéig Budapest szegényügye nem volt más, mint volt minden nagy városé, t. i. egyházi szegény ügy. Ferencrendiek, domonkosok, pálosok és egyéb szerzetesek csak úgy; mint minden nagyobb városban, ellátták a szegényeket, amennyire a szerzet jövedelme megengedte. Írott okmányok vagy pergamentek nem maradtak vissza. Ez a homály, amely Budapest szegényügyét fedi, csak az újabb időben kezd megvilágosodni. T. i. 1686. óta maradtak fenn tanácsülési jegyzőkönyvek, határozatok, amelyekből a budapesti szegényügyre következtetni lehet. Így például fennmaradt egy tanácsülési jegyzőkönyvi határozat, amelyet 1703-ban hozott Pest város tanácsa s amelyben elrendelték, hogy a szegények és a szegényház részére szükséges pénzt perselyezés útján szerezék be.

Pénzt tehát nem adtak, csak engedélyt a perselyezésre. 1724-ben újból határozott a tanács. De ekkor már bőkezű volt «s évi 100 forinttal járult a szegények fenntartásához, ami annyit jelent, hogy a szegények eltartása a jómódú polgárság nyakába szakadt. 1768-ból fennmaradt egy irat, amelyből azt olvassuk ki, hogy Pest város tanácsa megadóztatta a polgáro-

kat a szegények javára. Ha ugyanis valaki polgári jogokat kért és letette a polgári esküt, húsz forintot tartozott letenni, lefizetni a szegények javára. 1700. óta van Budapestnek szegényháza és azt is tudjuk, hogy 1764-ig a mai Kossuth Lajos-utca és Semmelweis-utca sarkán volt elhelyezve, ahova később az egyetem költözött. Akkor a Kossuth Lajos-utcának Hatvani-utca, a Semmelweis-utcának Ujvilág-utca volt a neve. Ezen szegényház helyére, mint már említettem, az egyetemi klinika került. 1764-ig ott maradt a szegényház és ekkor a mostani Zöldfa-utcába helyezték át. Akkoriban 30 aggot ápoltak a szegényházban. 1764-1796-ig maradt a Zöldfa-utcában; 1781-ben II. József másként rendelkezett. Ő ugyanis segíteni akart a szegényeken és elrendelte Magyarországra nézve csakúgy, mint Ausztriára nézve szegényintézetek alapítását. Ezek élére egy szegényügyi igazgatót állított és ez az igazgató intézte el a szegényatyákkal a szegényügyet és segélyezte a város szegényeit.

Igaz, hogy II. József 1790-ben visszavonta minden rendelkezését, de ez a rendelkezés mégis soká érvényben maradt, ez a megalapított igazgatóság a 70-es évekig működött, mert szükség volt rá. II. József császár nemcsak a szegényatyák kezére bízta Budapesten a szegényügyet, de a szegényeknek jobb elhelyezést is akart adni és elrendelte, hogy a budapesti szegényházat a klarisszák kolostorába helyezték, ahol most a központi zálogház van a Királyi Pál-utca és a Szerb-utca sarkán. A szegények bevonultak oda 1781-ben, de nem, soká örültek a szép helynek és a fokozott jólétnek, mert Pest város tanácsa 1783-ban kitéte őket, azt mondván, hogy jobb nekik ott, ahol eddig voltak, a Zöldfa-utcában. 1724-1783-ig napi 3 krajcár volt az ellátásuk díja, amit minden szegény kapott. 1783-ban heti 24 krajcárra, tehát hetenként 3 krajcárral emelték fel az ellátási díjat. A szegények itt voltak elhelyezve 1796-ig. Ekkor épült fel a Rókus-kórház és ez a kórház magába fogadta a szegények egy részét. Minthogy azonban ez mégis inkább kórház volt, nem lehetett ott több szegényt elhelyezni ötvennél és a többieket ideiglenesen a környékbeli kisebb épületekben helyezték el.

Új szegényház építésére először a nők gondoltak. Ők voltak az elsők, akik egyletek útján gyűjtéseket kezdtek és végrendeletekben erre a czéíra hagyományoztak, így pl.

1762-ben Jobst Erzsébet	2200 forintot
1772-ben Szalay Zsuzsanna	12.000 «
1773-ban Belló Éva	6000 «
1785-ben Tausch Mária	25.500 «

Amikor a nők közül már sokan hagyományoztak, akkor jutott csak a férfiaknak eszébe, hogy valamit adományozni kellene. Meg kellett ezt említenem, mert ez a nők érdeme és dicsősége.

A Rókusban elhelyezett szegények ott voltak a jelen század elejéig és csendes téltenségben töltötték napjaikat. Nevezetesebb esemény 1816-ig nem történt. Ekkor József nádornak és nejének Hermina főhercegnőnek támogatásával megalakult a pesti jótékony nőegyesület. Az egyesület tagjai önfeláldozással hajtották végre a szegény segélyezés feladatát és nemcsak a szegény segélyezést végezték el, hanem egy önkéntes dologházat is építettek, ahol a munkaképesek foglalkozást nyertek s ezenkívül még egy kiseddóvobah 300 gyermeket helyeztek el., továbbá egy szegényházat és egy szemkórházat tartottak fenn. Nyolc ágy volt ebben a kórházban. Bár a nőegyesület ambícióval dolgozott, húsz évig sem tartott ki. Az anyagi eszközök hiánya volt az ok, mely a nők működését megnehezítette. És minthogy — dacára annak, hogy gróf Teleky Janka 20 ezer forintot adományozott nekik — anyagiak híján nem tudták ezeket az intézményeket fenntartani, József nádorhoz fordultak, aki ráparancsolt a városra, hogy vegye át ezeket az intézményeket, mert az lett volna köteles ezeket az intézeteket létesíteni és már eddig is a város helyett a hölgyek tartották azokat fenn. A város ennek a parancsnak szívesen eleget tett annál is inkább, mert 85.000 forint készpénzt is átvettek Pest tanácsa 1833-ban vette át ezeket az intézményeket, de nem tartotta fenn őket úgy, mint a nők. A nőegyesület 1816-ban alapította meg a kiseddóvót, 1833-ban adta át a városnak és 1842-ben meg is szűnt. Az ott elhelyezve voltak egy részét a József-fiuárvaházba vitték át. 1848-ban megszűnt a dologház és a szegényház, amely a városéval egyesítve lett, a Nyár-utcába került. 1849-ben a szabadságharc idején 115-en voltak abban elhelyezve. Utána békésebb viszonyok következtek. A szegényügy tovább fejlődött. Egy ember — *Pfahler* Ferenc szegényigazgató — állt az élén a mozgalomnak és amikor a szegényügyről beszélünk, róla meg kell emlékeznünk. *Pfahler* Ferenc, mint bizottsági tag díjtalanul végezte a munkát, szívvel-lélekkel dolgozott és a várost egymásután arra készítette, hogy amennyire lehet, segítsen a szegényeken.

Elérte működésével azt, hogy a nyár-utcai szegényház kibővítésére 1851-ben a Főherceg Sándor-utcában és 1853-ban a Diófa-utcában nyitottak fiókokat. Nagyobb fejlődés akkor mutatkozott, amikor 1856-ban az Erzsébet szegényházat építették fel. 165.000 korona költséggel építették és 300 ápoltat helyeztek el benne. 1877-ben hozzáépítették az egyik és 1883-ban a másik szárnyat és végül 1892-ben egy fiókot nyitottak az Izabella-utcában.

Hosszú szünet következett be 1913-ig, amikor a Kamaraerdei szegényház megnyílt, amelyben kétszáz ember elhelyezhető.

Budán a Szent János-kórház helyén 1710-ben pestis-kórházat építettek. A járvány megszűnése emlékére hálából fogadalmi szobrot emeltek a Mátyás-templom előtt. Egy barokk-stílusú Szentháromszobor ez. A pestis tehát megszűnt és a pestis-kórház üres lett. Elhatározták, hogy szegényeket helyeznek el benne. Tizenkét szegényt helyeztek el benne és miután Buda nem maradhatott Pest mögött, ott is napi 3 krajcárt szabtak meg az ápoltak ellátási költségéül. Ezen azonban nem szabad nevetnünk, mert ez a 3 krajcár 1710-ben sokkal több volt, mint ma. 1710-1735-ig volt itt a szegényház. Ekkor új épületet építtetett Buda főváros, de a szegényügyről nem találunk feljegyzést 1783-ig, amikor is 100 %-al felemelték az ellátási költséget, tehát most már nem három, hanem napi hat krajcárt kaptak az ápoltak. Később azután bérbeadták a szegények ellátását és ennek megfelelőleg látták el a szegényeket étellel és ruházattal. 1820-ban Buda főváros a mai régi Szent János-kórház épületét építtette meg és itt volt a szegényház. Azonban itt sem maradhatott meg örökké, mert később a betegek kiszorították a szegényeket. 1867-ben elhelyezték őket az Attila-utcába gróf Sándor istállójába, amelyet azonban megfelelően átalakítottak a részükre. Ezen szegényház 1895-ben egy száz ápolat befogadására szánt épülettel bővült. Ezzel körülbelül el is mondtam a budapesti szegényházak történetét.

Régebben az intézeti ápolás volt a szegényügy gerince. Elhelyezték őket, adtak koldulási engedélyt és a polgárság kegyéből tartották el őket. Maga a hatóság keveset áldozott a szegényekre.

Meg kell jegyezmem, hogy a József fiúárvaház 1841-ben épült és *Pollák* Mihály tervezte és végezte a munka ellenőrzését, még pedig díjtalanul. Ez a *Pollák* Mihály volt az, aki a Nemzeti Múzeumot

tervezte. Az Erzsébet leányárvaház 1861-ben alakult és 1871-ben épült a mostani leányárvaház. Budán a Mayer-féle árvaház egy tábornok hagyományából épült. Mayer Ferenc tábornok 1857-ben halt meg és 185.000 forintot arra a célra hagyományozott, hogy Buda ebből az összegből megfelelő fiúárvaházat építsen. Nemes gondolkodására mutat az, hogy a törvénytelen gyermekeket nem zárta ki ebből. 1888-ban alapították a szeretetházat. Menedékhelyet alapítottak a szenvedő emberiség részére a Pesti Hazai Takarékpénztár jubileuma alkalmából. A várossal együtt közösen igazgatják az intézetet. Ezekben röviden mindent elmondottam, amiket a budai és pesti szegényügyről tudni kell.

Ha a főváros zárszámadását megnézzük, látjuk, hogy 1912-ben a szegényalagnál 1,482.000 koronát adtak ki. Ebből megállapíthatjuk, hogy minden egyes lakosra 1 korona 63 fillér esik. Azonban, ha csak ezt a tételt vesszük figyelembe, akkor igazságtalanok vagyunk Budapesttel szemben. T. i., ha a szegényügyi költségeket meg akarjuk állapítani, nem szabad csak azt nézni, amit a főváros a szegényalagnál fordított a szegényügyre, hanem alkalmazkodva a külföldi szokásokhoz, meg kell állapítanunk az összes szegényügyi kiadások összegét. T. i. a községi alagnál is vannak szegényügyi kiadások, szegény iskolások segélyezése stb., amelyek hozzászámításával megállapíthatjuk, hogy Budapest főváros a szegényügyre összesen 2,172.000 koronát költött, tehát Budapest szegényügyi kiadásaiból minden polgárra 2 korona 38 fillér esik. Ha most Budapestet a vidékkel hasonlítjuk össze, akkor ez a 2 korona 38 fillér óriási összeg, mert egy vidéki város egyes polgárára 40 és 60 fillér esik, de van oly város is, ahol 30 és 20 fillér esik egy polgárra. Hasonlítsuk most össze ebben a tekintetben Budapestet a nyugateurópai nagyobb városokkal. Berlinben J 910-ben minden lakosra 9 korona szegényügyi kiadás esik, Hamburgban 9 korona 84 fillér, Münchenben 6 korona 40 fillér és Drezdában 7 korona 23 fillér. Tehát ezekből az adatokból azt látjuk, hogy ezek a városok többet áldoznak a szegényügyre, mint Budapest. Csakhogy ne felejtjük el viszont azt sem, hogy Németországban a kórházi ápolás összege is bennfoglaltatik az említett összegben. Magyarországon ebben az összegben nincs meg a betegápolásra fordított összeg, mert nekünk a betegápolásra speciális törvényünk van. A betegápolási törvény nálunk ugyanis állami alapot állított fel, amely a szegények betegápolási költségeit fedezi. Budapestet ezt a költséget nem a város fizeti; Németország említett városai pedig fizetik, tehát a fentemlített összegekből le kell von-

mink körülbelül azoknak az egyharmadát és csak akkor kapjuk meg a mi szegényügyi kiadásainkkal összehasonlítható összeget. Az összehasonlító táblázat ezekután így néz ki:

Budapest.....	2 korona 38 fillér
Berlin	6 « — «
Hamburg	6 « 56 «
München.....	4 « 27 «
Drezda	4 « 82 «

Tehát ez az összehasonlítás Budapest hátrányára esik. Ez nem a német lakosság érdeme, hanem a német törvényhozásé. T. i. nálunk a törvényhozás nem írt elő nagyobb kötelezettséget és a főváros többet áldoz, mint amennyit törvénybeli kötelezettsége előír. A német törvényhozás több kötelezettséget ír elő, mint a miénk, ennél fogva annyit áldoznak a szegényügyre, mint amennyit a szegényügyi törvényhozás előír és ha valamivel többet áldoznak ennél is, teszik ezt azért, mert minden város ambíciója az, hogy a szegényügye minél jobb legyen.

Bécs a legfejlettebb szegényüggyel rendelkező nagyváros. 1910-ben 20,009.000 koronát áldozott a szegényügyre. Bécsnek 2,031.000 lakosa van, egy lakosra körülbelül 9 korona esik évente. Ez az összeg is sokkal nagyobb, mint Budapesté. Ha összehasonlítjuk a két főváros nyílt szegényügyét, két dolog fog feltűnni. Az, hogy Bécs 7,800.000 koronát, Budapest pedig 457.000 koronát áldozott a szegénysegélyezésre.- Óriási a különbség ezenkívül a két város között abban a tekintetben is, mennyit fordítanak a szegényházakra. Bécs 6,853.000 koronát, Budapest 742.000 koronát áldozott szegényházaira. Budapest szegényházaiban 1300, Bécs szegényházaiban pedig 10.400 szegény volt elhelyezve. Bécs könnyebben áldozhat, mert először is milliókra menő kedvezményeket kapott pl. azáltal, hogy a Ringstrasse területéhez ingyen jutott, másrészt az anyagi helyzete is sokkal jobb. Az említett adatok között lévő különbségen tehát nincs mit csodálkoznunk.

Ezek után Budapest szegényügyi kiadásairól akarok részletebben megemlékezni. Az elmúlt évben 3461 ember 457.000 korona segélyt kapott, 3787 embernek kifizetett a város 20.000 korona rögtöni segélyt, 1047 nem budapesti illetőségű kapott 10.000 koronát és 23-an utisegély címén kaptak 206 koronát. Ófelsége és mások adományából 4500 embert segítettek 25.000 koronával, 138-an kaptak élet-

miszert 240 korona értékben, 92-en tüzelő anyagban 372 koronát és 106.781 népkonyhajegyet osztottak ki. 22 kerületi orvos 3589 fekvő beteget kezel, ugyancsak ez a 22 kerületi orvos 7793 járó beteget kezel, kerületi szülésznők 458 esetben nyújtottak ingyen segélyt.

Most az intézeti szegényápolásra térhetek át. 1912. dec. 31-én az Erzsébet szegényházban 1068 és a budai szegényházban 308 szegény volt elhelyezve. Budapest összes szegényházaiban tehát Összesen 1376 szegény volt elhelyezve. A József fiúárvaházban 100, a Mayer-árvaházban 65, a szeretetházban 45 és a Bernfeld-féle fiúotthonban 9 gyermek volt elhelyezve.

Most már a statisztikával végezve, a hölgyek figyelmét egyre-másra fel akarom hívni. Először is: mit csináljunk, ha egy szegény öreg asszony az ember nyakára jön, azzal a kéréssel, hogy segítsünk rajta. A jövőben nem lesz erre szükség, mert épen önök vették tervbe, hogy egy oly szervezetet létesítenek, amelynek a főfeladata, hogy minden segélykérőt odautasítson, ahová mennie kell s ahol segítséget kaphat. Minthogy azonban ez a szervezet még nem működik, röviden el akarom mondani, hogy mit tegyünk, ha segíteni akarunk egy segélyre szorult öreg asszonyon. A segélyezést a kerületi előljárási gyakorlatja. Tehát, ha valaki hozzánk jön segélyért, nekünk azt ahhoz a kerületi előljárásihoz kell küldenünk, amely kerületben lakik vagy legutóbb lakott. Itt a szegényügyi előadó jegyzőkönyvbe veszi a kérvényező kívánságát s azután az aktákat kiadja nyomozás végett vagy a szegény gyámnak, vagy előljárási hivatalnoknak s a kerületi választmány dönt végleg a szegénysegélyezés ügyében. Mint-hogy akárhány esetben sürgős segélyre van szükség, az előjárónak van kézi előlegük és ebből az előlegből minden előjáró adhat azonnal segélyt, ha arra szükség mutatkozik. Ugyancsak az előljárásiok kezelik azon adománypénzeket, amelyeket Ófelsége ad, ha Budapestre utazik, vagy amit nemes szívű emberbarátok adnak, amikor leteszik az állampolgári esküt. Ezeket az összegeket ugyanis a tanács kiutalja az előljárásioknak és ezekből segélyezik a hozzájuk fordulókat.

A rendes segélyezés lassabban történik, mert a kerületi választmány havonta csak egyszer ülésezik. Az a legnagyobb baj, hogy azok, akik segélyt óhajtanak, azok rendszerint nem budapesti illetőségűek. A segélyezés ugyanis, mint tudni méltóztatnak, illetőség alapján történik. Természetes, hogy a nem budapesti illetőségűeknek a főváros csak akkor ad segélyt, ha ez elkerülhetetlenül szükséges,

Almády tanácsnok úr több ízben óhajtott ezeken a viszonyokon javítani. Öt-hat évvel ezelőtt javasolta, hogy Budapest főváros önelhatározásából, törvényes kötelezettség nélkül minden szegényt, aki legalább tíz éve Budapesten lakik, maga segítsen. Az volt a célja, hogy megakadályozza azt a tervet, amit a belügyminiszter akar végrehajtani, hogy a betegápolási alap példájára szegényápolási alapot létesítsenek. Ebben az esetben Budapest fizetné ennek az alapnak legnagyobb részét, de a szegényeknek kevesebb jutna. Ha vidéki illetőségűek mennek az előjáróságra, ezeket csak akkor lehet segíteni, ha ez elkerülhetetlen, mert sok nehézség van a visszatérítésknél, bár a főváros négy koronáig terjedő segélyezés megtérítésére nem tart igényt. Ha valaki bemutatja az okmányait és kitűnik, hogy az illető vidéken született, ebből még nem következik az, hogy az illető nem budapesti illetőségű, mert pl., ha egy cseléd négy évnél tovább volt egy helyen és gazdája fizet helyette adót, ki lehet mutatni, hogy az illető cseléd budapesti illetőségű. Azok, akik 1881. előtt Magyarországon laktak, azok automatikus utón kapták meg az állampolgárságot az 1879. évi L. t.-cz. törvény alapján. Ha valaki külföldi születésű és 1876. óta Budapesten lakott és négy évig adózott, az 1881-ben automatikus utón magyar állampolgár lett.

A szegényházi felvétel felett a főváros tanácsa határoz. Ha valaki szegényházba akar bejutni, a lakóhely szerint illetékes kerületi előjárósághoz kell fordulni és ez a választmány útján a főváros tanácsához tesz előterjesztést. Tanácsi engedély nélkül a szegényházba elhelyezni senkit sem lehet.

Mindezeket azért kellett felemlíteni, mert ezekre szükségünk lehet, ha jó szívük arra készíti, hogy valakin segítsenek és így nagyjából tudják, hogy miképen segítsenek a leggyorsabb módon.

Most még egy dolgot akarok megemlíteni, amit ugyan mindenki tapasztal. Ez a gyermeki szeretet hiánya. T. i. azt tapasztaljuk, hogy az új kornak modern eszméi arra szolgálnak, hogy a köznép kebeléből a gyermeki szeretetet kiöljék. Sok munkás arra törekszik, hogy gyermekeit az állami gyermekmenhelyre, szüleinek eltartását a város nyakába sózza. Ezt nemcsak a munkásról, de sok városi polgárról is el lehet mondani, aki a jövedelmét nem tartja elégnak arra, hogy szüleiket eltartsa, s nem nyugszik addig, amíg a város el nem vállalja szüleinek gondozását, eltartását. És a gyermekek, akik állítólag nem tudják szüleiket eltartani, ezek, ha

a szüleik meghalnak, még tőlük akarnak örökölni és harcot vívni azért, hogy meghalt szüleik után a visszamaradt óska ezüstórát megkapják. A város nagylelkű, nem tart igényt ezekre a tárgyakra és odaadja ezeket a követelődző utódoknak.

Ami az én tapasztalati véleményeimet illeti, azt mondhatom, hogy a szegények elégedetlenek. Amikor az ember ambícióval eljár és a maga jószántából mindent megtesz, amit csak megtenni lehet, akárhányszor elégedetlen megjegyzéseket lehet hallani részük-ről, mert mindig többet óhajtanak, mint amennyit az ember adni tud. Ha bejönnek a szegényházba, elkezdenek kényeskedni. Belépésük után következő első napokban, amíg van néhány fillérük, legyen az az élelmezés bármilyen jó, nem kell nekik. Már csak azért is ilyen kényeskedők, hogy megmutassák társaiknak, hogy milyen urak voltak kinn az életben. És a nők legfőbb törekvése az, hogy minél nagyobb konkurrenciát csináljanak az intézet konyhájának. Főznek, sütnek életre-halálra és összevesznek egymással, amennyire és ahányszor csak lehet. Azután vallási vitákat rendeznek. Az egyik róm. kath., a másik izraelita, egy harmadik református és ezek elkezdenek vitatkozni arról, hogy melyiknek a vallása különb. A férfiak viszont a szenvedélyüket, a kártyát és az ivást nem tudják elhagyni. Megteszik azt, hogy az élelmiszereket kicsempészik, kiviszik a sültet, csak hogy ott kinnt pálinkával kicséréljék. Azért említem fel ezeket, mert Önök épúgy foglalkoznak a szegényüggyel, mint én és természetes, hogy hátrányos oldalait, nehézségeit és az ügyben szereplők hibáit is meg kell ismernünk.